

SZOKOLYAI ISTVÁN.

Szinnyei József *Magyar Írók Élete és Munkái* cz. vállalatában¹ csak néhány rövid szó (munkáinak című) mondja el, hogy ki volt Szokolyai István. Őt könyvét nevezi meg, de életéről nem tud egyetlen adatot sem. Az alábbiakban (leginkább Benkő József egy kézirati munkája alapján, melynek adatai azonban részben tévesek voltak) hadd világítsuk meg írónk nevét, melyről eddig az irodalom története nem emlékezett meg.

*

Az ellenreformáció Pázmány nemzeti politikája miatt Erdélyt nem rázta meg annyira, mint az akkori szorosabb értelemben vett Magyarországot. Különösen a székely reformátusokat nem háborgatták vallásuk gyakorlásában, sőt jódarabig az is megtörtént, hogy a községek nem nézték a jó pap vallásfelekezetét (főként, ha református és unitárius között kellett választaniok), hanem ha egyénisége tetszett, beültették a »mózesi székbe«.² Ennek a többé-kevésbé patriárchális állapotnak elsőtül Keserői Dajka János püspöksége vetett véget. Egy-egy főúr áttérése ugyan egész vidékeket térített vissza a katolikus vallásra; de a székelység jórésze megmaradt protestánsnak.

Éppen ezért a XVI. század szellemében megnyilvánuló protestáns vallási irodalom Erdélyben tovább fejlődik s ez iránynak jelentős emberéül, kitűnő művelőjéül emlegetik régi, leginkább erdélyi írók (Bod Péter, Benkő József, Sándor István) Szokolyai Istvánt, a kinek neve eleddig csupán Szabó Károly *Régi Magyar Könyvtár*-ában szerepelt. Egyénisége, munkássága egyként figyelemre méltó. Ezért, noha életrajzi adatait teljesen összegyűjtenünk nekünk sem sikerült, a mennyi rendelkezésünkre van, összefoglaljuk, addig is, míg véletlenül még felbukkanó, újabb adatok világot vetnek rá.

Három szempontból érdemli meg, hogy emlékét felujtsuk. Diákjaink, főként theologusaink külföldi iskolázásáról, a XVIII. századot illetőleg már van valamelyes képünk Halmágyi István göttingiai

¹ A közelebb megjelent 116. füzetben. (XIII. kötet, 1044—1045 hasáb.) Budapest, Hornyánszky, 1909.

² Benkő, Filius Posthumus. II. r.

naplójában. Kevésbé ismerős előttünk a hollandus egyetemek magyar diáksága s régóta keressük a nyomokat, mik irodalmunkat ez úton is a külföldéhez kapcsolják. Szinte lehetetlennek látszott, hogy annyi, Hollandiát járt diák közül senki sem foglalkozott a németalföldi irodalommal. Szokolyai István a grőningeni iskola és a leydeni egyetem diákja volt s azok közé tartozik, a kikre a külföldi iskolázás irodalmi munkásság tekintetében nem volt hatás nélkül. Egyike volt továbbá azoknak a ref. pap-tanároknak is, a kik a híres kollégiumok katedráján legendás nevet szereztek maguknak, becsületet tudományuknak.

És végül még egy szempontból tartozik nevének az irodalomtörténet elismeréssel; ez azonban nem tisztán Szokolyai érdeme: életrajzát Benkő József írta meg és pedig nem csupán abban a rövidke pár sorban, mely *Transsylvania*-ja II. kötetében olvasható (189—190. lap), hanem bővebben első nagyobb, mindmáig csupán kéziratban maradt munkájában, a *Filius Posthumus*-ban is. Ennek részben téves adataiból (ezeket Szokolyai könyveiből helyreigazítva) merítjük adatainkat.

Ez a három szempont készlet, hogy életével és legjelentősebb könyvecskéjével röviden foglalkozzunk, hozzátevé, hogy Szabó Károly, illetve Szabó és Hellebrant *Régi Magyar Könyvtár*-a (I. és III. 1. kötetében) a következő kiadásokat sorolja fel:

I. 1. *a)* Sérelmes lelkeket gyógyító balzsamom. Lugdunum (Leyden) 1648. 12-r. 143. lap.— *b)* ~, avagy Lelki próbákban nyavalygó embert vigasztaló könyvetske. Patakon, 1669. 24-r. 222 lap. — *c)* ~ Kolosvár 1671. 12-r. — *d)* ~ Debreczen 1763. 16-r. 104. lap.

2. *a)* Az ó testamentomi irásokból egybe szedegettetett könyörgések. Lugdunum (Leyden) 1648. 12-r. 214 lap. — *b)* A Szent Bibliának Ó Testamentomi Könyveiből egybe szedegettetett áhitatos Könyörgések. Patak. 1669. 24. r 339. lap.— *c)* ~ Colosvar 1672. s16-r.

II. 1. Disputatio Theologica De Nominibus Schismatici impositis Ecclesiis Christianis. Quam Sub Praesidio D. Friderici Spanhemii Publice defendendam suscipit. Ad diem 21. Decemb. Lugduni Batavorum. 1647.

2. Disputatio Theologica De Politia et Magistratu. Quam, Sub Praesidio D. Constantini Caesaris, dicti l'Empereur Publice defendet. Ad diem 7. Februarii. Lugduni Batavorum. 1648.

3. Disputatio Theologica De Potestate Ecclesiae. Quam Sub Praeside D. Constantino Caesare, dicto l'Empereur, Publice tuebitur. Ad diem 26. Februarii. Lugduni Batavorum, 1648.

4. Disputatio Theologica De Perseverentia Sanctorum Quam, Sub Praesidio D. Friderici Spanhemii, Publico examini subjicit. Ad diem Maij, Lugduni Batavorum. 1648.¹

¹ R M K. I. 807. 1097. 1098. 1118. 1135. III. 1. 1687. 1708. 1709. 1710. sz. kv.

Mint látható, magyar nyelvű munkái több kiadásban láttak napvilágot. Bethlen Kata könyvtárában — talán ama kapcsolat révén, mely prédikátorunkat Bethlen Jánoshoz s általa a Bethlen-családhoz kötötte — mindkét munkája megvolt¹ s a *Balsamom*-nak oly (1671-iki) kiadása, melyből ma egyetlen példány sem ősmertes. Munkái mindig egészen kis alakban (12-r., 16-r., sőt 24-r.) jelentek meg, úgy látszik utolsó (1763-iki) kiadásban az, a mely az *Egyetemi Könyvtár* Ad. 3128. sz. példánya. Legalább a *Régi Magyar Könyvtár* korán túl terjedő időből tudunkkal eddig csak ez az egy kiadás ősmertes.

*

Életrajzát Benkő első munkája (1770) a *Filius Posthumus* az erdővidéki esperesek során mondja el. Hol született, hol nevelkedett, műveiből nem sikerül megtudnunk; de Szokolyai munkáiból egyet-mást mégis következtethetünk. Ugy látszik, hogy a nógrádmegyei Szokolyán született;² nemcsak nevéből gondoljuk ezt,³ hanem mert *De Politia et Magistratu* vitatkozását többek között Bulcsi Máté szokolai papnak ajánlja. Iskoláit pedig, ha nem ugyanitt, akkor Debreczenben kezdte meg s mindenesetre ez utóbbi helyt folytatta, mert Hencsei Dániel debreczeni papról mint tanítójáról emlékezik meg; talán több emlék is kötötte e városhoz: fentemlített munkájának dedicatiójában például Lakatos Mátyás debreczeni bíró, Vigkedvű Mihály és Szentpéteri Péter debreczeni tanácsnokok a *De Nominibus Schismaticis*-ében pedig a debreczeni tanács és Tornyai István debreczeni pap szerepelnek. Talán Mányoki Istvánnal együtt⁴ kerültek azután Debreczenből külföldre, a kollegiumból a leydeni egyetemre.

Megint csak műveinek ajánlásából tudjuk, hogy sok papi ősmertesége volt: a *De Potestate Ecclesiae* cz. könyvét ugyan bizonyára valamely érdekből ajánlotta a szatmári esperesség esperesének (Medgyesi Istvánnak) és 11 név szerint megnevezett papjának (továbbá a szatmár-németii és a szatmári kántornak), de már más munkáit a mezőteremi, debreczeni, szokolai, érsekújvári és lévai papoknak dedicálja. E ref. lelkészek között van pártfogói sorának elseje: tiszteletes Németi János. Ennek volt alumnusa s ennek pénzén járta meg Németalföldet, annak több iskoláját is; tanult Groeningenben is, de legtöbb időt Leydenben töltött (1647—1648 körül) s ott írta (illetőleg fordította) 1647-ben, illetve 1648-ban fent megnevezett munkáit. Nemcsak (mint Benkő írja) a *Könyörgések*-et, hanem mind a hat művét s köztük a *Balsamom*-at

¹ Lukinich-Köblös, Bethlen Kata könyvtára. Erdélyi Múzeum, 1907.

² Születésének ideje bizonytalan. Abból, hogy 1674-ben már egyetemen van s Benkő azt mondja, hogy 1706-ban már jó öreg ember, születését kb. az 1725—29. közti időre tehetjük.

³ Rokonai az Anderkó-család: bizonyára szintén északmagyarországi család.

⁴ L. Szabó Hellebrant III. 1703—1716. sz. (515—517. lk.)

is »az ötöt maga pénzén Akadémiákra küldő« Németinek ajánlotta: »ezt én Kegyelmednek mint lelki dolgokban gyönyörködő Patronusomnak Dedicálom. Kegyelmed azért vegye kedvesen és Isten kegyelme által olvassa idvességesen.«

Mikor került haza, nem tudjuk, de sokáig volt Bethlen János erdélyi kancellár udvari papja, mert első állása, a melyről tudomásunk van, a mindóta jövedelmű nagybacsoni (Háromszék m.) papság. Ha figyelünk rá, hogy 1647-ben, de talán előbb is már biztosan egyetemen van s előde, Udvarhelyi András nagybacsoni lelkész 1699-ben halt meg, legalább 70 évesnek kell őt gondolnunk, mikor Nagybacsonba jó. Eddigi hosszú életéről csak a Bethlen-levéltárak adhatnának felvilágosítást. Nagy korára vall, hogy már a következő évben, 1700-ban erdővidéki esperesnek őt választják meg; 1710. febr. 24-ikétől kezdve már vizsgálja kerületének községeit. Reformjai, miket egyházában bevezetett, a papi jövedelmek, ekk. földek és fundusok rendezése és az 1690-ben elégett helyett az 1603. 1620. 1635. 1636. 1666. 1672. 1680. 1693. 1701 évbeli visitatiók alapján készült urbarium létesítése, nem tartoznak ugyan ide, de megbizonyítják, a mit róla Benkő mond, hogy »ez az Ember nevezetes' s jó Papi Lélekkel ékesült férfiú lévén, kívánta jó rendbe állítani az Erdővidéki Ekklesiákat és sokat is tselekedett.«

Mindez növelte jó hírét és 1706-ban a már megöregedett papot az udvarhelyi egyház hívja meg lelkészének és egyuttal esperesének. Mikor pedig Tőke István tanárt a diákok valamelyik csínje miatt vigyázatlansággal vádolták, a kitűnő professor e miatt 1710-ben Székre ment papnak, helyére Szokolyai István járt be tanítani. S ez ekkor már talán több mint 80 éves tudósnek olyan tekintélye volt, hogy tőle »a Deákok nagyon féltének, lévén néha-néha beszédében is oly kemény szava, hogy olykor prédikálásával ugyan meg-rázkódtatta az Hallgatókat.«

Ilyen hosszú élet erejét, tudását gyűjtögette a leydeni diák. Négy latin nyelvű munkája inkább csak vizsgai feleletnek tekinthető. Az időrendben első nyolcz levélnyi füzet, melynek csupán két példánya ismeretes (a sárospataki kollégium könyvtárában) s az utolsó, mely a leydeni egyetemi könyvtár unicuma, önállóan jelent meg, ellenben a *De Politia et Magistratu* és a *De Potestate Ecclesiae* című egyházjogi értekezései tanárának Constantinus Caesarnak *Disputationes Theologicae Octodecim* című colligátumában láttak napvilágot. Ez utóbbiak csupán a kolozsvári ref. kollégium példányában maradtak ránk.

Magyar nyelvű két kisded könyvecskéje közül az egyik, a *Könyörgések* az ó-testamentom írásából készült;¹ a jelentősebb a

¹ Szinnyei — nem tudni, mi okból — e kettőt egynek veszi, talán mert a kettő 1648-ban Leydenben 12-r. 1669-ben pedig Sárospatakon 24-r. egyforma kiadásban jelent meg. [Már a kolozsvári lenyomatok (*Balsamom* 1671. 12-r. — *Könyörgések* 1672. 16-r.) nem egyenlők.] Pedig még terjedelemre sem egyenlők: a *Balsamom* az első kiadásban 143, a *Könyörgések* 214 l.

másik, mely az elsővel egy évben, 1648-ban jelent meg (előszava is itt és ekkor jul. 14-én kelt¹) s a melynek teljes czíme a következő *Sérelmes Lelkeket gyógyító Balsamom avagy Lelki próbákba nyavalygó Embert vigasztaló Könyvetske, melyet Belga Nyelvből Magyar Nyelvre fordított Szokolyai István.*

E művecskéjének, miként a *Könyörgések*-nek forrása, mint maga mondja, belga: (—) *Spranckhuysen Dénesnek* Delphisben, 1640-ben megjelent könyvét fordította le magyarra azok részére, a kik a sors csapásai miatt már-már azt mondanák: »elhagyott engem az Isten«. Telve bibliai idézetekkel, hosszan vigasztalja az erre szorulókat s azután négy könyörgést ad. Tárgyi szempontból nincs jelentősége. De még Pázmány századában is feltűnik a fordításnak erőteljes, mégis majdnem ritmusos nyelvezete. Körmondatainak mesterkélt egymásutánjából is kiérezzük a szókötések erejét: »A' Felhők a' levegő-égben nagy ropogásokkal repesnek, zúgván, harsogván, lángot és tüzet okádoznak és hirtelenséggel meg-hasadván, olly rettenetes dördüléseket tésznek, mint az erős ágyúk a' meg-szállott vár alatt.« »A ... rettenetesen zúgó Tengernek felforrott habjai közt hánykódó hajóban « «Minden veszedelmekből diadalmas győzedelemmel ki-szabadúljanak.« Ezek a részletek teszik érthetővé, hogy munkái több kiadást értek s hogy Benkő József szeretettel írta meg életrajzát. Szokolyai munkáival egyenkint foglalkozni nem lehet célunk; életrajzához talán így is sikerült néhány vonást szolgáltatnunk a jövő irodalomtörténet-írás részére.

DR. GÁLOS REZSŐ.

¹ Irtam Hollandiának Leyda nevű városában, Szent Jakab havának tizen-negyedik Napiján, 1648. Esztendőben.